

Stéphane Mallarmé – Vzdech

Můj duch, sestro ticha, ty s čelem
podzimním,
jeseni, skropená pihami rusými,
k tuláckému nebi tvých očí andělských
tryská ze dna zahrad melancholických
vodotrysk věrný, k Azuru vzlykající,
k říjnovému nebi, jež jasné, bledolící,
mlčky se zrcadlí ve velkých bazénech,
na jejichž hladinách v agonizujících snech
listí sem snesené rýsuje chladné stopy
a dlouhým paprskem jde odlesk slunce žlutý.

přeložil Jan M. Tomeš

Odkaz na on-line vizualizaci [ZDE](#)

AUTOR, TEXT, INTERPRETACE

...

Francouzský básník Stéphane Mallarmé (1842–1898) patří k nejvýraznějším osobnostem francouzského symbolismu. Bývá také řazen mezi prokleté básníky. Měl v oblíbě básně svého krajana Charlese Baudelaira, ale celoživotně propadl americkému spisovateli Edgaru Allanu Poeovi, jehož do francouzštiny překládal. Za vrchol jeho tvorby jsou považovány sonety.

Temné ladění poezie jeho „oblíbenců“ u Mallarmého není až tak výrazné. Jako symbolista se mnohem více věnoval tématům spojeným s plynutím času. Jeho poezie je protknutá teskností, pocity zklamání a neustálého bloudění při hledání smyslu života. Jako u mnohých jiných symbolistů i u Mallarmého lze najít opakující se motivy, které se váží k přírodní lyrice. Jsou to především obrazy podzimu, vody či nočního nebe. Mallarmé však nic samoúčelně neopakoval, pokaždé dokázal dát svým obrazům jiný nádech. Tradiční přírodní motivy se tak dostávají do rozličných kontextů, čímž vytváří prostor pro vzájemné prostupování duševních prožitků člověka a měnící se atmosféry krajiny. Tvrdí se o něm, že jeho obraznost byla bezbřehá, i proto možná jeho obrazy působí na všechny lidské smysly a při jejich četbě má čtenář dojem jakési úplnosti.

Mallarmé je také znám svou precizností. Jeho básně jsou prokomponované do nejmenších detailů. Často je koncipoval spíše jako dlouhá souvětí rozdělená do jednotlivých veršů tak, aby nesla vždy nějaké ucelené sdělení. Formální preciznost Mallarmého veršů, symbolika, s níž pracoval, i jazyková vybroušenost jej u některých čtenářů řadí mezi obtížně čitelné básníky. Sám Mallarmé však nechtěl vykládat básně jakkoli doslovně a přesně, poezii vnímal jako tajemství a básně měly především ve čtenářích vyburcovat nejrůznější dojmy, rozjitřit jejich fantazii a podnítit jejich citlivost.

Báseň *Vzdech* je klasickou ukázkou autorovy práce s jazykem, veršem a především obrazností. Rytmická stránka je plně podřízena intonaci, takže jednotlivé verše se kryjí s jednotlivými výpovědními celky, a pokud by významová ucelenost nebyla dokončena, použije autor přesah. Rýmové schéma je spíše tušené, často naznačené asonancemi. Celou báseň vlastně tvoří jedno dlouhé souvětí, které začíná oslovením a dál se na základě barevných, ale především duchovních asociací rozvíjí. Základní atmosférou je tu podzim, tesknost, ale nikoli ta, kterou známe z prokletých básníků, ona temná, malátná. Toto je spíše tesknost zabalená v mlze obraznosti, takže spíše jen tak svírá, než by přímo zraňovala.

Oslovení „sestro ticha, ty s čelem / podzimním“ rozvíjí celou řadu asociací a úvod verše („Můj duch“) je doplněn vlastně až po řadě dalších veršů („tryská ze dna zahrad melancholických“), aby byl následně opět rozvíjen, čímž se oslabuje tato původní vazba. Následuje totiž jakási pomyslná cesta vzhůru („vodotrysk věrný, k Azuru vzlykající“), k nebi a pozvolný pád k zemi, vyjádřený zde zrcadlením, tradičním motivem symbolismu: „k říjnovému nebi, jež jasné, bledolící, / mlčky se zrcadlí ve velkých bazénech, / na jejichž hladinách v agonizujících snech / listí sem snesené rýsuje chladné stopy / a dlouhým paprskem jde odlesk slunce žlutý.“

Čtenář může číst celou báseň s milostným podtónem a pod „sestrou ticha“ si představit ženu, může to být ale i myšlenka a vize, se kterou lyrický subjekt podniká onu cestu vzhůru a dolů, ale v každém případě zachycuje tato báseň velký oblouk vzepětí lidské obraznosti, fantazie a touhy až po návrat k zemi, která už ale nikdy nemůže být stejná. Proto ostatně nás poslední verš svou optikou opět nechává někde mezi nebem a zemí: paprsek sice dopadá na zemi, ale pochází z nebe, ze slunce.

PRACOVNÍ METODICKÝ LIST

Cíl: Báseň se mnohdy skutečně může vyčerpat pouze v tom, že pro čtenáře připraví atmosféru a náladu pro nové, silnější a otevřenější vnímání a prožívání světa. Může pro nás objevovat zázraky, které jsou tu přítomny neustále, my je jen nevidíme. Tak to mohou být zlaté vlasy, barva podzimního listí, stejně jako vyprázdněný bazén, po kterém se prochází říjnové slunce. V takovém případě musí ale čtenář resignovat na nutnost přesně reprodukovat nebo jen opakovat viděné a čtené, musí se spokojit s tím, že významem básně je pouze otevřít stavidla obraznosti čtenáře, ať už to znamená cokoliv.

Na jakém principu se přechází z verše do verše, z obrazu do obrazu? Jde o princip jeden, nebo je jich víc?

Určitě jich je víc. Na jedné straně je to princip metonymický a synonymický: „Můj duch, sestro ticha, ty s čelem / **podzimním**, / **jeseni**, skropená pihami rusými," nebo: „vodotrysk věrný, **k Azuru** vzlykající, / **k říjnovému nebi**," kdy obrazy vycházejí z významové blízkosti či podobnosti. Jiný je princip metaforický a asociativní, kde jde o vazby barevné nebo takové, kdy atmosféra jednoho obrazu vyvolá druhý: „**k říjnovému nebi**, jež jasné, **bledolící**, / **mlčky se zrcadlí ve velkých bazénech**, / **na jejichž hladinách** v agonizujících snech". Zároveň, a to je dáno architekturou Mallarmého veršů, jde o souvislosti příčinné, kdy jeden obraz pokračuje jako následek předešlého: „listí sem snesené rýsuje chladné stopy / a dlouhým paprskem jde odlesk slunce žlutý."

Jak se projevuje metoda symbolistní poezie?

Je to právě v tom, jak se báseň odosobňuje, zdánlivě sledujeme dění v přírodě, ale to je přitom pouze odraz našeho uvažování a prožívání.

Jak jsou naplněny rýmové dvojice a jak byste popsali typ rýmu?

Jde většinou o asonance, kdy je naplňován rým sdružený (andělských – melancholických; vzlykající – bledolící; bazénech – snech; stopy – žlutý).

Jakou může mít tato asonance funkci?

Může jich být opět několik, ale tou hlavní je nejspíše podtržení oné uvolněnosti a jakéhosi pohybu uvnitř básně, snaha evokovat sám pohyb fantazie.

Jakou interpretační linkou se vydali tvůrci vizualizace?

Rozhodli se číst báseň jako milostný povzdech.

Je to dostatečné čtení?

Opět, záleží na studentech, jistěže není, ovšem pokud budou obhajovat onen výklad, je to možné, protože právě poezie tohoto autora doslova vyžaduje reakci čtenáře a tou může být právě i jednoznačný způsob četby.

Pokud by u studentů převažovala nechuť k tomuto typu čtení, je třeba se ptát po jiných možnostech a hledat detailní obrazové odchylky. Jako např. kniha a alkohol, které jsou obsaženy obecně v obraze a náladě podzimu, ale nemají žádnou textovou oporu apod.

Jak se pracuje s výtvarným vyzněním básně ve vizualizaci?

Tady se podařilo nalézt vhodné motivy podzimní krajiny, včetně barvy vlasů ženské postavy, funkční jsou zde i padající listí a mlžná obloha, což jsou všechno jasné atributy nejen podzimu, ale i melancholie.

Podařilo se ve stříhu vizualizace zachovat onu propojenost básně?

Myslíme, že ano: nejsou tu žádné násilné skoky, celá atmosféra pomalu plyne, snad s výjimkou momentu, ve kterém dívka zmizí, ovšem je opět záležitostí studentů, jestli takovou interpretaci přijmou či nikoli, azurové nebe, říjnové nebe, to jsou obrazy, které k takovému vizuálnímu ztvárnění dávají oprávnění.

Pomohla vám vizualizace orientovat se v textu?

Věříme, že tomu tak může být, protože se pokouší konkretizovat jinak významově nasycené obrazy. Zde se ukazuje, že možnost interpretovat báseň „příběhově" je možné a mnohdy, zejména z didaktických důvodů, i funkční.